

Izlaganje sa znanstvenog skupa

UDK 339.92:338(497.1)

Položaj Jugoslavije u procesima ekonomskih integracija

Zarko Mrkušić

Sažetak

Svjetskim ekonomskim sistemom dominiraju regionalne multiintegracije kojih su eksponenti EEZ, SAD i Japan, odnosno, njihove transnacionalne korporacije. Jugoslavensko uključivanje u svjetsku privredu u stvari je uključivanje u ekonomske integracijske tokove i strukture Evrope. Ekonomska integracija može imati i institucionalne elemente, a da se time ne ugrozi politički položaj Jugoslavije. Ekonomske performanse zemlje su sve slabije, zaostajanje kvalitete i kvantitete ekonomskih pokazatelja može se promijeniti samo uključivanjem u međunarodnu ekonomsku suradnju i stabilizacijom unutrašnjeg privrednog stanja.

U sistemu otvorenosti prema svijetu međunarodni položaj zemlje je više determiniran ekonomskim nego vojno-političkim scenarijem. Svijet je danas u znaku prerastanja iz postindustrijskog društva u transindustrijsko društvo sa internacionalnim karakterom industrije i međunarodnim transferom tehnologije, gdje od stupnja uključenosti u suvremenu svjetsku proizvodnju i tehnologiju zavisi u najvećoj mjeri i međunarodni položaj zemlje.

Globalni ekonomski sistem ipak nije još rezultat globalne integracije svjetske privrede nego regionalnih multiintegracija kada jedna od njih preuzme dominantnu ulogu, kao što je danas slučaj sa Evropskom ekonomskom zajednicom (EEZ). Prema vladajućoj teoriji integracije, pod njom se prije svega razumijeva ukidanje carinskih granica uz zadržavanje političkih. To praktički znači da na granici više nema carinika, ostaju samo policajci. Cijelo integrirano područje postaje jedinstvenim carinskim područjem, npr. njemački Zollverein iz tridesetih godina 19. stoljeća, današnja Evropska ekonomska zajednica i dr. Međutim, razlikuju se stadiji ekonomske integracije do pune integracije, čiji je vrhunac u ostvarenju jedinstvene ekonomske politike u integriranom području, prema tome i agrarne, i industrijske, i vanjskotrgovinske, kao i monetarno-kreditne pa i unutrašnjotrgovinske, saobraćajne, turističke i fiskalne politike. To je, dakle, puna ekonomska unija, a ne samo carinska unija koja nastaje ukidanjem carinskih granica.

Prema tome, današnja Evropska ekonomska zajednica je samo jedan stadij ekonomske integracije, ali ne bi se moglo reći i početni stadij, jer je ona do sada uključivala i carinsku uniju i zonu slobodne trgovine, i zajedničku agrarnu politiku (agrarni protekcionizam), i zajedničku politiku industrijske proizvodnje uglja i čelika (Montan-unija), i zajedničku nuklearnu politiku (Euroatom) i djelomično monetarnu uniju uvođenjem jedinstvene obračunske jedinice ECU s jedinstvenom maržom fluktuiranja nacionalnih deviznih kurseva članica od maksimalno 2,25% na gore i dolje i, najzad, s jedinstvenom tehnološko-trasfernom centralom Eureka i jedinstvenom Investicionom bankom. Ostaje još da ECU preraste u jedinstvenu operativnu valutu koja bi zamijenila nacionalne valute članica, ali taj cilj, koji je još jedini preostao, isuviše je daleko i uopće je pitanje da li će se ostvariti. Ipak, ova multistepena integraciona raketa u stanju je da s faktičkom integracijom sjevernoameričkog kontinenta i faktičkom integracijom Jugoslovenske Azije daje danas osnovni ton svjetskom globalnom eko-sistemu i transindustrijskom društvu s transnacionalnim korporacijama.

Praktički, to je EEZ Amerika i Japan odnosno njihove transnacionalne korporacije koje danas predstavljaju svjetsku privredu i drže pod svojom kontrolom pola svjetske proizvodnje, dvije trećine svjetske trgovine i tri četvrtine svježe tehnologije. Uključivanje u svjetsku privredu je uključivanje u ovo društvo, otvorenost prema svijetu je otvorenost prema njima i međunarodna podjela rada i uključivanje u tu podjelu je faktički uključivanje u interkompanijsku podjelu rada jer druge više nema. Svako drukčije definiranje uključivanja u svjetsku privredu je samozavaravanje i ostajanje na željezničkom peronu s kojega odlazi posljednji vlak.

Mislim da tako treba gledati na sadašnji trenutak položaja Jugoslavije u suvremenom svijetu i iz toga povući određene zaključke. Jugoslavija je uključena jedino u pokret nesvrstanosti i to je politički pokret u kojemu ona treba da ostane, no ekonomski sadržaj — iako ga i tu ima ali trenutno premalo a više samo u daljoj perspektivi — treba radi izlaska iz sadašnjih ekonomskih teškoća da traži tamo gdje ga ima, naravno bez žrtvovanja svog nezavisnog političkog statusa nesvrstane zemlje. Pokušat ću s pomoću teorije integracije, a to je suvremena teorija međunarodnih ekonomskih odnosa, dokazati da je to moguće i kako je moguće.

Počet ću s Binswangerom, jednim od suvremenih teoretičara integracije, koji je poznat i jugoslavenskoj ekonomskoj i politološkoj javnosti, koji kaže »integracija na ekonomskoj razini *iznad jedne određene razine* (podvukao Ž. M.) nije moguća bez integracije na institucionalnoj razini. . .«¹

Da li je npr. EEZ stigla »iznad određene razine« kada ona nije moguća bez integracije na institucionalnoj razini sporno je i kod Binswangerova i inače. Sigurno je da monetarna unija nije moguća bez zajedničke centralne banke, ali do toga se još nije stiglo i pitanje je da li će se uopće stići. Benelux unija nije do toga stigla, iako sebe naziva ekonomskom unijom, pa čak ni EUBL (Union économique belgo-luxembourgeoise) s jedinstvenim deviznim kursom franka, ali ipak s odvojenom valutarnom denominacijom belgijskog i luksemburškog franka. Kada to nije realizirano

¹ H. C. Binswanger, *Allgemeine Theorie der Integration*, »Weltwirtschaftliches Archiv«, Bd. 90, H.2, 1963, str. 317.

u manjem društvu, još će se teže realizirati u većem, pogotovo što to veće društvo s vremenom postaje sve veće.

Balassa u svoj *Teoriji ekonomske integracije*², slično kao i Binswanger, ističe da promjene u procesu odlučivanja koje izaziva integracija »postaju politički problem«, i to su po njemu političke implikacije integracije koje on odvaja od pojma integracije pod kojom on razumijeva odsutnost svih oblika diskriminacije. Po njemu jedna nova članica ne smije više biti diskriminirana od strane ostalih, kao što je to slučaj u GAT-u i IMF-u, dakle mora uživati sva prava ostalih činilaca, ali ni ona ne smije diskriminirati ostale.

To znači da bi Jugoslavija svoju industrijsku robu izvozila bez carine, ali bi i robu ostalih članica uvozila bez carine, a taj bi uvoz ugrozio pozicije domaćih proizvođača i prihode Federacije od uvozne carine. Na robu nečlanica Jugoslavija bi naplaćivala uvoznu carinu, ali to ne bi moralo biti prema zajedničkoj carinskoj tarifi koja je niža od jugoslavenske. S obzirom na to da između EEZ-a i EFTA postoji sporazum o proširenju zone slobodne trgovine, to bi značilo da bi Jugoslavija izvozila svoju robu bez carine u svih 18 zemalja zapadne i srednje Europe, ali isto tako bez carina i uvozila njihovu robu. Sok bi se djelomično ublažio prelaznim režimom i nekim poreško-taksenim oblicima, kao što je taksa na dodatnu vrijednost (TVA) i porez za izjednačenje (Ausgleichsteuer).

Odnosnim bilateralnim trgovinskim sporazumom, odnosno aneksom uz novopotpisani, mogao bi se predvidjeti isti blizak aktivni i pasivni tretman, kao kada se radi o članici; tako bi se došlo do statusa sličnog pridruženom članstvu (membre associé), premda samo implicite, a ne eksplicite. Ovakav bilateralni trgovinski sporazum mogao bi biti zaključen sa EFTA, iako su u njoj neutralne zemlje, Švicarska, Austrija i Švedska, ali nema mehanizama kao što je agrarna podrška, investicijska banka i Eureka. I konačno EFTA je danas predočje za ulazak u EEZ: tako su ušle Engleska, Irska, Danska i Portugal.

Za ulazak u EEZ sada se priprema Turska, i onda izvan postojećih integracija ostaju još samo Jugoslavija i Albanija. Simptomatična su i kretanja u Mađarskoj, a ona je ipak članica SEV-a, unutar kojega se nazire također izvjesna politika približavanja EEZ-u, ali globalno, a teško da bi se moglo pretpostaviti postojanje kompatibilnosti članstva u obje integracije, nego samo izlazak iz jedne, pa je zato u slučaju Mađarske vjerojatnije zaključenje specifičnog trgovinskog sporazuma kao što je naš dosadašnji, dakle ne ni sporazum o implicitnom statusu sličnom pridruženom članstvu.

Performanse Jugoslavije smanjuju se i na međunarodnom tržištu roba i na međunarodnom tržištu faktora i na međunarodnom turističkom tržištu. Opada njeno relativno učešće u kretanju roba, kapitala i turista, i ti opasni trendovi za međunarodni položaj Jugoslavije moraju se zaustaviti, štoviše okrenuti u pozitivnom pravcu u interesu naše revolucije i radničke klase. Našim antiinflationim programom, odnosno programom ekonomske stabilizacije teško ćemo to postići sami. Zaokret na bolje treba da bude brz. Sadašnji međunarodni položaj proizlazi iz unutrašnjeg, ali i obrnuto, unutrašnji položaj se zaoštava nepovoljnim vanjskim položajem. Postoji, dakle, određena interakcija koja zahtijeva rješenje na oba pola, i na strani

² B. Balassa, *The Theory of Economic Integration*, London, 1962, str. 7.

međunarodnog i na strani unutrašnjeg položaja. Jugoslavija se nalazi u čelnom dijelu tabele i najzaduženijih zemalja i zemalja s najvišom stopom inflacije, i to škodi njenom ugledu u svijetu, a da i ne govorimo o ekonomskim aplikacijama takvog stanja.

Za položaj Jugoslavije u suvremenom svijetu nije više bitno šta smo mi pod tim do sad razumijevali, nego je bitno dali ćemo mi do 1990. godine povećati naš devizni priliv na oko 20 mlrd dolara godišnje i tako svesti stopu servisiranja vanjskoga duga na normalu, tj. na oko 25%. To je granica koja dozvoljava i normalnu reprodukciju i normalan pristup finansijskom tržištu u svijetu.³ Klirinzi nam gutaju trećinu razmjene i tehnološki vuku nazad, dakle rješenje je u konvertibilnom izvozu. Priliv od turizma nam je neobjašnjivo mali, oko 3% učešća u deviznom prilivu od turizma na Mediteranu. Hotelski kapaciteti kao grčki, a devizni priliv za polovinu manji. Da li ćemo i ovdje uhvatiti korak s mediteranskom konkurencijom, također je jedan od presudnih elemenata za naš položaj u suvremenom svijetu. Nova industrijska zemlja (NIZ) ne može više biti nova sa starom tehnologijom, i naša restrukturacija treba u prvom redu riješiti ovaj problem tehnološkog *gapa*, ali i problem pretjerane zavisnosti od uvoza. Granična jedinica eksporta nam ima veći uvozni sadržaj nego prosječna jedinica, tako da nam je i marginalna sklonost uvozu veća od prosječne, pa istjerujući veći izvoz neizbježno upadamo u relativno veći uvoz.

Zato je naš međunarodni položaj na zadnjem ispitu i od njegovog ishoda zavisi hoćemo li taj položaj popraviti ili ćemo propustiti i zadnju šansu da to postignemo.

Mi ćemo ispit polagati na izvozu. Od toga će zavisiti naše mjesto u suvremenom svijetu. Ne položimo li taj ispit i ne krenemo li sa sadašnje mrtve točke u eksportu, naš položaj u svijetu, a to znači na svjetskom tržištu, ostat će nepovoljan. U svjetskom izvozu sudjelujemo s 0,5%, u svjetskom turističkom deviznom prilivu s 1%, u mediteranskom turističkom deviznom prilivu s 3%. To nisu nikakve ozbiljne izvozne performanse, s njima bi se Jugoslavija mogla uspješno uključiti u svjetske ekonomske tokove. Nama će devizni priliv za 1987. godinu prema realnim izgledima ispasti za oko 3 mlrd dolara niži nego što smo predvidjeli, dakle može se i treba računati s daljnjim opadanjem naših ekonomskih performansi u svijetu.

Ne može se živjeti od simpatija koje smo u svijetu stekli kao jedina socijalistička zemlja koja se oduprla pokušaju nasilnog utjerivanja u soclager i koja svojim građanima daje apsolutnu slobodu kretanja po svijetu. Zbog administrativnog dirizma i svojinskih odnosa nas i dalje svrstavaju s onu stranu zavjese, neki put u red poluindustrijskih, drugi put u red novindustrijskih zemalja, ali je najnepoćudnije ono svrstavanje koje se vrši po kretanju društvenog proizvoda, izvoza, stope servisiranja duga i stope inflacije, koji nas parametri svrstavaju među zemlje lošeg gospodarenja. Nastave li se dosadašnji trendovi u kretanju društvenog proizvoda i izvoza, ukupno stanje našeg vanjskog duga ostat će i u narednih desetak godina uglavnom neizmjenjeno, ovo čak i pod pretpostavkom da ćemo iz suficita tekuće platne bilance uredno plaćati kamate⁴.

³ Ekonomski institut Zagreb: Aktuelni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Jugoslavije, »Informator«, Zagreb, 1987, str. 110.

⁴ ibidem, str. 117.

Prema kriterijima »Internacional Investora« kreditni bonitet nam je na 46. mjestu, iza Kine, Brazila, Mađarske, Čehoslovačke, Grčke, Argentine, Iraka, Libije, Alžira itd. Prema nekim drugim kriterijima stojimo još gore.

Uvjeti vanjske konvertibilnosti su danas ublaženi, pa su mnoge zemlje u razvoju bile u stanju da pređu na konvertibilnost. Od ukupno 62 zemlje s konvertibilnom valutom više od polovine su zemlje u razvoju, čak i sve južnoameričke zemlje (osim Brazila i Paragvaja) s daleko većim stopama inflacije od naše. Kod nas se uopće i ne zna točno što je to današnja konvertibilnost, da ona obuhvaća samo ona strana potraživanja iz tekućih transakcija koja su stečena suglasno deviznom režimu, tako da zapravo treba konvertirati ono što se inače plaća u cashu devizama, a uvođenjem konvertibilnosti plaća se u domaćoj konvertibilnoj valuti koju strane fizičke i pravne osobe stječu prodajom robe i usluga na vanjskim računima u konvertibilnoj valuti. Neće oni svi odjednom tražiti konverziju svojih potraživanja, kao što ni ulagači ne traže svi odjednom isplatu svojih uloga. Postiže se, dakle, racionalizacija u korištenju deviza, ali se to, naravno, ne može shvatiti bez svakodnevnog praćenja kretanja Fondovnih statuta i odluka. Prednost je i u postizanju realnog tečaja i vraćanju povjerenja u domaću valutu. Novost u suvremenoj konvertibilnosti je i u činjenici da ona nije više tipa iz Bretton-Woodsa na bazi fiksnog nego fluktuirajućeg tečaja, to je dakle tržišna konvertibilnost koja uključuje fluktuiranje i prema stopi inflacije i prema kursovima sedam konvertibilnih valuta iz košare valuta koju smo prihvatili (dolar, marka, funta, francuski franak, švicarski franak, austrijski šiling, talijanska lira). Bez realnog tečaja koji prozlaži iz vanjske konvertibilnosti nema sistema otvorene privrede, a za nju smo se odavno deklarirali i ona je bitna za naš međunarodni ekonomski položaj.

Žarko Mrkušić

THE POSITION OF YUGOSLAVIA IN THE PROCESSES OF ECONOMIC INTEGRATION

Summary

The world economic system is dominated by sets of regional multi-integration most prominently marked by the activities of the E.E.C., the U.S.A., and Japan, or of their transnational corporations. Yugoslav inclusion into world economy means in fact inclusion into the currents of the economic integration of Europe and into its accompanying structures. Economic integration may have its institutional features without endangering the political position of Yugoslavia. The country's economic performances are weakening. The lagging behind in quality and quantity in terms of economic indicators can be changed only through inclusion into international economic cooperation and a stabilizing of the internal economic situation.